

7. ОУН (мельниківці)

Мельниківська ОУН у післявоєнні роки виявила ознаки еволюції деяких політичних настанов до помірної демократизації у політичній програмі та більшої терпимості у стосунках з українськими партіями, залишаючись в базових ідеологічних питаннях на позиціях програми 1939 р. Це було викликано як політичним досвідом воєнних років, так і спробами ОУН(М) об'єднати довкола себе сили для боротьби із впливом ОУН(Б), яка фактично перетворилася на найпотужнішу політичну організацію української еміграції, передусім серед “переміщених осіб” в зонах окупації західних союзників — за політичне домінування у цьому середовищі точилася досить жорстка боротьба.

ОУН(М) пішла на співпрацю з “урядом УНР в екзилі” Андрія Лівичького і за його підтримки створила у Мюнхені Координаційний український комітет, до якого увійшли прибічники “уряду УНР в екзилі”, представники соціал-демократів і соціалістів-революціонерів, УНДО, соціалістів-радикалів, гетьманців та новоствореної Української революційно-демократичної партії. Це був досить радикальний крок порівняно з довоєнними принципами діяльності ОУН і її претензіями на монополію в політичному житті. В подальшому, із заснуванням Державного центру “УНР в екзилі” мельниківці послідовно боронили ідею легітимності державної спадщини УНР, визнавши таким чином легітимність відповідної ідейної традиції. У 1989 р. голова проводу українських націоналістів М. Плав'юк очолив Державний центр, а 1992 р. передав його повноваження новообраному Президентові України Л. Кравчукові.

Основою консенсусу між згаданими політичними силами стали принципи, які значною мірою “редагували” ідеологічну орієнтацію довоєнної ОУН: політичне життя має базуватися на владі закону та християнській моралі; тоталітарні й авторитарні тенденції в українському політичному житті заперечуються; застосування морального і фізичного терору засуджується; в політичних дискусіях дотримуватися принципів чесної гри. При цьому ідея корпоративізму, адаптована в ідеологію ОУН у 1930-ті роки, залишалася в ідеологічних розробках ОУН(М) цілком актуальною. Осип Бойдуник, який після загибелі М. Сціборського став провідним ідеологом ОУН (М), висунув ідею “національного солідаризму” — своєрідної суміші станового егалітаризму, народництва та етатизму. Як зауважив канадський дослідник Ми-

рослав Юркевич, “національний солідаризм” О. Бойдуника був реформульованим варіантом “націократії” М. Сціборського⁶⁶.

Утім, в інших сферах очевидним було “пом’якшення” деяких політичних гасел, зокрема щодо політичного ладу. У програмі ОУН, затвердженій на III великому зборі (серпень 1947), ще повторювалась теза про необхідність “сильної влади” на перехідний період від бездержавності до державності, однак вже заперечувалась ідея монопартиїності та йшлося про те, що політичне життя “розвиватиметься лінійю перемоги тієї чи іншої національно-політичної ідеї, яка вільно приверне до себе переважну більшість громадян держави”⁶⁷.

Безмежна влада вождя ОУН, декларована на II великому зборі, скасовувалась. Провідник повинен був звітувати перед з’їздом, який мав збиратися раз на три роки. Проголошувалась рівність громадян перед законом, незалежність судів, свобода преси, слова та віросповідання. Допускалася наявність політичної опозиції. У тезах ідеологічної конференції ОУН (червень-липень 1948 р.) у розділі “Українська народовладна держава” йшлося про свободу людини та народовладдя як про найважливіші елементи “середовища зростання нації”. Щоправда, наголошувалось на тому, що “ідея народовладництва є такою великою, що вимагає організації, яка гідна була б її нести”.⁶⁸ Питання про цього “носія”, зрозуміло, було зайвим — цей пасаж закінчувався висновком про необхідність самовдосконалення ОУН.

На думку щойно згаданого Мирослава Юркевича, зрушення в ідеологічних настановах ОУН(М) були спробами розвивати корпоративістську ідеологію без фашистських атрибутів (наголос на беззаперечній національній єдності залишався базовим елементом програми). З іншого боку, ці програмні зміни були не поступкою західному лібералізму, а скоріше поверненням до консервативних політичних цінностей. Зрештою, пише М. Юркевич, настанови тогочасної ОУН(М) щодо організації суспільства не виходили за межі світогляду доіндустріальних суспільств, мали народницький характер⁶⁹. Ці твердження є цілком коректними, особливо у сфері соціального ладу і взаємин (наприклад, стала орієнтація на селянство як основу нації). Але варто додати до них і те, що до програми 1947 р. було внесено пункти, які також можна вважати демократичними і навіть ліберальними (свобода сумління, друку, слова, політичної опозиції).

Програма ОУН(М), затверджена IV великим збором (серпень 1955 р.), повторювала базові світоглядні й політичні елементи попередніх програм (аж до текстуальних повторень) — лише з’являється згадка про українську державність 1917—1919 рр. як очевидний наслідок зближення з “урядом УНР в екзилі”⁷⁰. Цікаво, що 1955 р. методом досягнення головної мети — створення української самостійної держави — ще визначалися національна революція і збройна боротьба. Так само не сталося якісних змін у програмах V та VI великих зборів ОУН(М)⁷¹. Отже, ідеологічна еволюція ОУН(М) у перші два повоєнні десятиліття була надзвичайно повільною. Відмовившись від вже одіозних на той час настанов передвоєнного періоду (політичного тоталітаризму, конфронтації з іншими політичними партіями), ОУН(М) не наважувалась на зміну світоглядних орієнтирів. 1966 р., коментуючи доктринальне обличчя ОУН(М), І. Лисяк-Рудницький, не вдаючись до

пояснень, зазначив, що ця організація виявляє “право-консервативні тенденції”⁷².

Помітні зміни в ідеологічних настановах ОУН(М) сталися 1970 р. на VII великому зборі українських націоналістів. Уперше було визнано, що “в ідеологію українського націоналізму треба вносити зміни, яких вимагає саме життя та досвід революційно-політичної дії останніх десятиріч”, що ця ідеологія не може існувати ізольовано від інших ідеологій сучасності. Де-факто визнавалося, що поняття “український націоналізм” виходить за партійні рамки — йшлося про єдність “визвольних ідей українського народу”, представлених не лише діячами ОУН, а й М. Грушевським, С. Петлюрою, М. Хвильовим та В. Симоненком⁷³.

Нове гасло: “Україна — спільне добро всіх її громадян” трактувалося як запрошення до цієї боротьби всіх національних меншин України⁷⁴. Одним з головних завдань українського націоналізму проголошувалась боротьба за “такий суспільний і державний лад, при якому кожна людська особистість, визволена від економічного, соціального і національного поневолення й упослідження, зможе розвиватися як суцільна і творча індивідуальність”⁷⁵. ОУН(М) проголошувала, що вона обстоює засади демократичного ладу, політичного плюралізму та правопорядку.

Важливим зрушенням було визнання ідеологічного плюралізму в межах спільної боротьби різних політичних сил за самостійність України. “Щоб ця боротьба була успішною, — зазначалось у програмі, — в ній мусять брати участь усі сили українського народу, без уваги на їхні ідейно-програмові, політичні чи тактичні розходження”. Варто уваги й те, що в програмі змінилися пасажі про національну революцію — йшлося про те, що стратегія, тактика та методи боротьби мають змінюватися. Сама ж національна революція визначалася як “не лише збройний, а й духовний процес, в якому повинні брати участь всі творчі сили українського народу, духовні і політичні”⁷⁶. Підтверджувалась теза про те, що основним місцем цієї боротьби є Україна. Українські політичні сили поза межами УРСР (яку мельниківці, до речі, не визнавали формою української державності) мали відігравати допоміжну роль.

Отже, на початку 1970-х років мельниківська ОУН перейшла на демократичні позиції, остаточно відмовившись від претензій на виняткову роль націоналістичного руху у визвольній боротьбі. Залишаючи гасло органічності нації і націоналізму актуальним, ОУН(М) водночас остаточно відійшла від ідеї ірраціональності та абсолютизації ідеалізму в світоглядних настановах. Це був поважний крок до перетворення ОУН(М) на організацію національно-демократичного типу. Фактично, подальша еволюція ОУН(М) відбувалася саме в цьому напрямі⁷⁷.

У травні 1993 р. ОУН(М) провела XII великий збір — перший в Україні (м. Ірпінь Київської обл.). Він засвідчив, що організація, зберігаючи традиційну назву, остаточно перетворилась на громадську організацію національно-демократичного характеру. У програмі, ухваленій збором, наголошувалося на тому, що український націоналізм є засобом боротьби за універсальні права найширших верств, що це —

демократичний рух, який не претендує на винятковість та ідеологічну монополію. З ідеологічних настанов початкового періоду існування ОУН залишився хіба що постулат органічності націоналізму, його укоріненості у “внутрішній природі і потребах нації”⁷⁸.

Аналіз поточної ситуації в Україні, пропозиції щодо організації державної влади, розвитку економіки, забезпечення національної безпеки, гарантій соціальної політики та розвитку освіти, науки й культури — усі ці положення програми будувалися на принципах політичного плюралізму і демократії⁷⁹. Фактично мельниківська ОУН, зберігаючи традиційну назву і й надалі заперечуючи принцип партійності для націоналізму (її зареєстровано в Україні як “громадську організацію”), перетворилася на партійне утворення національно-демократичної орієнтації.